

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ

© 2014 БАДІДА М. П., ЖУК І. І.

УДК 336.012.23

Бадіда М. П., Жук І. І. Концептуальні засади фінансового забезпечення реалізації регіональної політики

Метою статті є розробка концептуальних засад фінансового забезпечення регіональної політики та детермінація фінансових механізмів її реалізації. У статті запропоновано теоретико-методичні підходи до фінансового забезпечення сучасної регіональної політики: сформульовані нові принципи фінансового забезпечення регулювання регіонального розвитку, визначено критерії оцінки результативності впливу фінансової політики на розвиток регіональної соціально-економічної системи. Розглянуто структуру фінансових ресурсів, які формують фінансове забезпечення розвитку регіону. Зазначено, що ефективність фінансового забезпечення регіональної політики безпосередньо визначається структурою джерел фінансування соціально-економічного розвитку регіону. Зростання стійкості та безпеки фінансової системи регіону можливе за умови зростання частки власних доходів і зниження залежності від зовнішніх джерел фінансування. За результатами проведених досліджень сформовано авторську концепцію фінансового забезпечення реалізації політики регіонального розвитку. Перспективою подальших досліджень у даному напрямку є вдосконалення механізму фінансового забезпечення регіональної політики в напрямку його відповідності сучасним викликам соціально-економічного розвитку регіону.

Ключові слова: регіональна політика, фінансове забезпечення, фінансові ресурси, регіональна соціально-економічна система, фінансовий потенціал регіону.

Рис.: 1. **Бібл.:** 6.

Бадіда Марія Петрівна – кандидат економічних наук, професор, Закарпатський державний університет (вул.Заньковецької, 89а, Закарпатська обл., м. Ужгород, 88015, Україна)

Жук Інна Іванівна – аспірантка, Київський національний економічний університет ім. В. Гетьмана (пр. Перемоги, 54/1, Київ, 03068, Україна)

E-mail: Zhuk_Inna@i.ua

УДК 336.012.23

Бадіда М. П., Жук І. І. Концептуальные основы финансового обеспечения реализации региональной политики

Целью статьи является разработка концептуальных основ финансового обеспечения региональной политики и детерминация финансовых механизмов ее реализации. В статье предложены теоретико-методические подходы к финансовому обеспечению современной региональной политики: сформулированы новые принципы финансового обеспечения регулирования регионального развития, определены критерии оценки результативности воздействия финансовой политики на развитие региональной социально-экономической системы. Рассмотрена структура финансовых ресурсов, формирующих финансовое обеспечение развития региона. Рост устойчивости и безопасности финансовой системы региона возможен при условии роста доли личных доходов и снижении зависимости от внешних источников финансирования. По результатам проведенных исследований сформирована авторская концепция финансового обеспечения реализации политики регионального развития. Перспективой дальнейших исследований в данном направлении является усовершенствование механизма финансового обеспечения региональной политики в направлении его соответствия современным вызовам социально-экономического развития региона.

Ключевые слова: региональная политика, финансовое обеспечение, финансовые ресурсы, региональная социально-экономическая система, финансовый потенциал региона.

Рис.: 1. **Библ.:** 6.

Бадіда Марія Петрівна – кандидат экономических наук, профессор, Закарпатский государственный университет (ул.Заньковецкой, 89а, Закарпатская обл., г. Ужгород, 88015, Украина)

Жук Інна Іванівна – аспирант, Киевский национальный экономический университет им. В. Гетьмана (пр. Победы, 54/1, Киев, 03068, Украина)

E-mail: Zhuk_Inna@i.ua

UDC 336.012.23

Badida Maria P., Zhuk Inna I. Conceptual Grounds of Financial Provision of Realisation of the Regional Policy

The goal of the article is development of conceptual grounds of financial provision of the regional policy and determination of financial mechanisms of its realisation. The article offers theoretical and methodical approaches to financial provision of the modern regional policy: it formulates new principles of financial provision of regulation of regional development, identifies criteria of assessment of effectiveness of impact of the financial policy on development of the regional socio-economic system. It considers structure of financial resources, which form financial provision of the region. It notes that efficiency of financial provision of regional policy is directly identified by the structure of sources of financing of the socio-economic development of the region. Growth of stability and security of the financial system of the region is possible under condition of growth of the share of personal income and reduction of dependence on external sources of financing. In accordance with the results of the conducted studies the authors form their own concept of financial provision of realisation of the policy of regional development. The prospect of further studies in this direction is improvement of the mechanism of financial provision of regional policy in the direction of its correspondence with modern challenges of socio-economic development of the region.

Key words: regional policy, financial provision, financial resources, regional socio-economic system, financial potential of a region.

Рис.: 1. **Библ.:** 6.

Badida Maria P. – Candidate of Sciences (Economics), Professor, Transcarpathian State University (vul. Zankovetskoyi, 89a, Zakarpatska obl., m. Uzhgorod, 88015, Ukraine)

Zhuk Inna I. – Postgraduate Student, Kyiv National Economic University named after V. Getman (pr. Peremogy, 54/1, Kyiv, 03068, Ukraine)

E-mail: Zhuk_Inna@i.ua

Домінуючою тенденцією розвитку економіки України впродовж останнього десятиліття є динамізація процесу регіоналізації, що суттєво активізує фінансово-кредитні відносини на регіональному рівні, підвищує вимоги до формування та використання фінансового потенціалу регіону, обумовлює необхідність вироблення стратегічних пріоритетів управління фінансами регіону загалом. Це вимагає модернізації детермінант і пріоритетів регіональної політики, а також підвищення дієвості механізмів фінансового забезпечення її реалізації.

Необхідність нарощення фінансової бази та досягнення фінансової спроможності регіонів підвищує значення ендогенних чинників регіонального зростання, що зміщує пріоритети в системі управління фінансовим забезпеченням регіональної політики, а саме: зменшує роль традиційних механізмів фінансування розвитку регіонів та актуалізує фінансові механізми регулювання регіонального розвитку, які базуються на оцінюванні здатності регіонів акумулювати та ефективно використовувати власний фінансовий потенціал.

Методологічні та практичні аспекти фінансового забезпечення формування та реалізації регіональної політики на макро- та мезорівнях широко висвітлені у наукових працях українських вчених І. Вахович, З. Герасимчук, В. Геєця, М. Долішнього, Я. Жовнірчика, А. Єпіфанова, М. Коваленка, М. Козоріз, І. Луїної, В. Пилипів, Н. Старостенко, І. Сторонянської, С. Ярошенка та інших. Фінансовий інструментарій та його ефективність у регулюванні регіонального розвитку досліджувались такими зарубіжними вченими: Езкура Р. (Ezcurre R.), Прюдом Р. (Prudhomme R.), Скуллі Дж. (Sculli G.), Танзі В. (Tanzi V.), Шлітте Ф. (Schlitte F.). Однак залишаються невирішеними проблеми надмірної централізації фінансових ресурсів та відсутності єдиного підходу до їх розподілу між регіонами, що суттєво знижує ефективність використання власного фінансового потенціалу як на національному, так і на регіональному рівні. Окрім цього, недовіряються заходи та фінансові механізми реалізації регіональної політики, що засвідчує подальше посилення дивергентності розвитку українських регіонів.

Метою статті є розробка концептуальних засад фінансового забезпечення регіональної політики та детермінація фінансових механізмів її реалізації.

Розвиток регіональних соціально-економічних систем прямо залежить від достатності фінансових ресурсів, тому важливо визначитись із тим, які саме групи фінансових ресурсів можуть бути використані з цією метою. Фінансові ресурси регіону включають до свого складу усі місцеві бюджети й фонди (у тому числі трансферти з Державного бюджету, вилучення до Державного бюджету); ресурси підприємств та організацій усіх форм власності, крім фінансових посередників; довгострокові кредити банківських установ на розвиток господарського комплексу регіону; інвестиції з-за меж території (у тому числі кошти іноземних інвесторів); кошти населення.

Із названого переліку фінансових ресурсів регіону варто виділити той обсяг фінансових ресурсів, які призначені безпосередньо на регіональний економічний і соціальний розвиток (а не забезпечення поточної життєдіяльності), переважно у формі інвестицій. Сюди слід зарахувати:

- 1) прибуток, що залишається в розпорядженні підприємств та організацій;
- 2) амортизаційні фонди підприємств та організацій;
- 3) податкові доходи місцевих бюджетів у регіоні;

- 4) страхові внески до фондів соціального страхування;
- 5) неподаткові доходи і надходження місцевих бюджетів регіону;
- 6) добровільні внески.

Таким чином, основним завданням регіональних органів влади та місцевого самоврядування в частині фінансового забезпечення реалізації регіональної політики слід визначити ефективне управління власними та залученими централізованими та децентралізованими фінансовими ресурсами на ринкових засадах з метою забезпечення розвитку регіону, задоволення потреб та інтересів бізнесу і населення. При цьому, в умовах об'єктивної обмеженості зовнішніх фінансових ресурсів на перший план виходить спроможність якнайефективніше використати власний фінансовий потенціал. Місце фінансового потенціалу в системі фінансового забезпечення регіонального розвитку представлено на *рис. 1*.

Необхідність використання потенціального підходу до регулювання регіонального розвитку підтверджується і світовим досвідом у цій сфері, зокрема в країнах – членах ЄС. Саме вони сьогодні демонструють приклади успішного розв'язання проблем регіональних дисбалансів в межах інтеграційного об'єднання. При цьому базовими принципами фінансового забезпечення регіональної політики є ендогенноорієнтованість, тобто першочергова опора на власний фінансовий потенціал, і застосування механізмів фінансового вирівнювання за доходами регіонів, а не за видатками (що маємо сьогодні в Україні).

При визначенні ролі фінансового потенціалу регіону у забезпеченні його розвитку до уваги слід брати динаміку фінансового потенціалу, тобто здатність регіону правильно використовувати та нарощувати фінансову спроможність. Фінансова спроможність регіону являє собою інтегрований критерій оцінки стану і динаміки змін розвитку економіки регіону та його фінансової системи. Позитивна динаміка фінансової спроможності регіону базується на замкнутому циклі послідовних подій в регіональній системі: економічний і соціальний розвиток на якісно новому рівні (стійке і якісне зростання) – збільшення податкового потенціалу – збільшення фінансової спроможності. Приріст фінансового потенціалу бюджету та реального сектора економіки може використовуватись для подальшого соціально-економічного розвитку території.

З урахуванням інтегрованого критерію фінансової спроможності регіональної системи, а також імперативності економічного розвитку депресивних і слаборозвинених муніципальних утворень сучасна регіональна політика, на думку автора, спрямована на забезпечення та нарощування фінансової спроможності регіональної системи за умови збалансованості економіки всього усього регіону [1]. У рамках такої політики однаково важливим є управління як фінансовими потоками, які формуються між бюджетною системою регіону та господарюючими суб'єктами, населенням, так і фінансовими потоками всередині бюджетної системи регіону (у системі регіон – муніципальні утворення) з метою стимулювання органів місцевого самоврядування до участі в економічному і соціальному розвитку регіону. Тобто характерною рисою такого теоретико-методичного підходу до фінансового забезпечення регіональної політики на сучасному етапі є виділення та обґрунтування визначальної ролі управління регіональним розвитком саме на регіональному та місцевому рівнях, що дозволяє максимально реалізувати принцип субсидіарності.

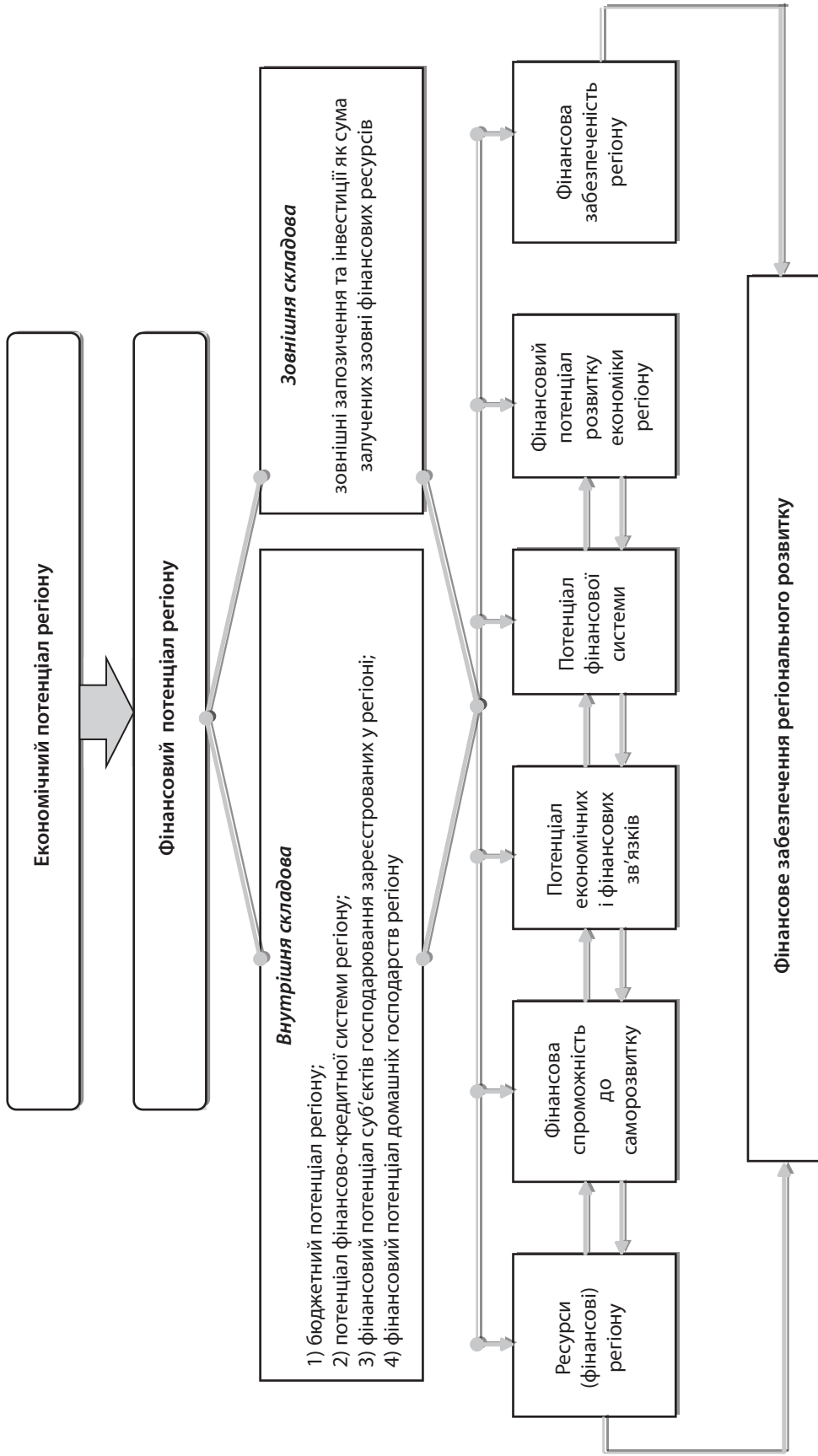

Рис. 1. Фінансовий потенціал в системі фінансового забезпечення регіонального розвитку

Джерело: складено автором Жук І. І.

У таких умовах основна вага процесу управління фінансовими ресурсами регіону покладається на фінансову систему регіону. Цільова функція та критерій ефективності функціонування фінансової системи регіону полягають у стабільності фінансового забезпечення соціально-економічного розвитку регіону та зростанні життєвого рівня його населення [2]. Фінансова система регіону повинна працювати на забезпечення таких пріоритетів:

- ✦ покращення інвестиційного клімату регіону, забезпечення конкуренції та створення потужних фінансово-кредитних інститутів. Це вимагає забезпечення надійного захисту прав власності, підвищення ефективності діяльності системи державного управління, зокрема на регіональному рівні;
- ✦ стимулювання розширення обсягів приватного фінансування інфраструктурних проєктів за рахунок різноманітних механізмів приватно-державного партнерства та вдосконалення політики тарифного регулювання на регіональному рівні;
- ✦ прискорення розвитку механізмів приватно-державного партнерства, спрямованих на сприяння приватним інвестиціям. Необхідною умовою цього є концентрація державних і приватних інвестицій на пріоритетних напрямках економічного зростання;
- ✦ розвиток людського капіталу, створення ефективної, орієнтованої на кінцевий результат соціальної інфраструктури, що вимагає збільшення обсягів та підвищення ефективності використання бюджетних інвестицій;
- ✦ забезпечення розвитку існуючих і формування нових центрів економічного розвитку в регіонах, подолання депресивності адміністративних районів та регіонів. Це можливо за умови проведення активної кластерної політики.

Результативність фінансового забезпечення регіональної політики пропонується оцінювати на основі динаміки сукупності показників, які характеризують фінансову спроможність регіональної системи. При виборі показників було проаналізовано систему показників соціально-економічного становища регіонів, які формуються органами статистики, а також тих, які використовуються різними рейтинговими агентствами. У результаті були відібрані такі:

- 1) *частка прибуткових підприємств у загальній кількості підприємств регіону* – характеризує стан економіки, її диверсифікованість, стійкість до структурних економічних зрушень;
- 2) *сальдований фінансовий результат (сальдо прибутків і збитків) підприємств регіону* – характеризує стан економіки регіону, визначає обсяг фінансових потоків реального сектора регіону;
- 3) *грошові доходи населення в розрахунку на одного жителя* – відображають добробут населення, опосередковано визначають рівень прибуткових податків, є джерелом сплати майнових податків і потенціалом для їх збільшення;
- 4) *рівень бідності населення* – індикатор-дестимулятор економіки регіону - оцінює диференціацію доходів жителів регіону, що впливає на соціальну стабільність суспільства;

5) *інвестиції в основний капітал на одну особу* – характеризують інвестиційний клімат, рівень інвестиційної активності в регіоні, передумови економічного розвитку території і, як наслідок, можливості збільшення надходжень до бюджету регіону;

6) *обсяг власних доходів бюджету регіону та їх частка в загальному обсязі доходів* – визначають дохідний потенціал і ступень фінансової самостійності регіональної системи.

Перераховані показники оцінюють результативність впливу фінансового забезпечення на розвиток регіональної системи в цілому, а також на розвиток її складових елементів – муніципальних утворень, фінансово-економічний стан яких власне і визначає фінансову потужність регіональної системи. В основу авторського підходу до визначення змісту фінансового забезпечення сучасної регіональної політики закладені науково обґрунтовані принципи її формування:

- ✦ принцип наукової обґрунтованості;
- ✦ адекватності;
- ✦ соціальної спрямованості;
- ✦ поступальності розвитку;
- ✦ балансу інтересів;
- ✦ фінансової самозабезпеченості.

Принцип наукової обґрунтованості пов'язаний з унікальною роллю кожної ланки регіональної фінансової системи: первинністю фінансів реального сектора економіки регіону, як джерела його фінансових ресурсів, і визначальною роллю бюджетної системи регіону як ефективного регулятора всіх фінансових потоків і відносин в регіоні в інтересах суспільних очікувань. Даний принцип складає концептуальну основу розробленого критерію економіко-бюджетної потужності регіональної системи.

Принцип адекватності забезпечує головне призначення і прояв фінансового забезпечення регіональної політики у вигляді регулювання регіональних фінансів органами влади регіону (органами державної влади України та органами місцевого самоврядування) і самого розвитку системи фінансів регіональних органів влади, що очевидно присутня в запропонованому підході до формування змісту сучасного фінансового забезпечення регіональної політики.

Оскільки лівову частку фінансових ресурсів регіону припадає на місцеві бюджети, низка економістів пов'язує спроможність та стійкість регіональної фінансової системи із стійкістю бюджетів (М. Коваленко [3], Н. Старостенко [4]). Основними показниками фінансової стійкості, згідно з даним підходом, виступають співвідношення власних та закріплених доходів місцевих бюджетів, а також частка в них обсягів офіційних трансфертів. Безумовно, зважаючи на обсяги вхідних і вихідних фінансових потоків регіональної системи та єдність бюджетної системи країни, мова може йти лише про відносну незалежність фінансових систем регіонів. Однак саме фінансова самостійність у прийнятті рішень щодо соціально-економічного розвитку регіону сьогодні стає визначальним чинником реалізації концепції конкурентоспроможного регіоналізму.

Принцип соціальної спрямованості фінансового забезпечення регіональної політики обумовлений закріпленням зобов'язань соціальної держави в Конституції України та покликаний гарантувати громадянам і соціальним групам рівні можливості в отриманні роботи, доходів і суспільних благ незалежно від місця проживання. Даний

принцип реалізується на основі закладеного в критерії фінансової спроможності регіональної системи якості економічного зростання, що відображає посилення соціальної спрямованості економічного розвитку регіону, і критерію подолання депресивності і відсталості муніципальних утворень регіональної системи.

Принцип поступовості розвитку пов'язаний з об'єктивною послідовністю поступального процесу розвитку регіональної соціально-економічної системи, що виражається в неспівпадінні за часом збільшення фінансових ресурсів в різних ланках регіональної фінансової системи. «Форсування» органами влади і управління регіону приросту податкових платежів до бюджетів може відбитися на уповільненні темпів економічного розвитку. Послідовність економічного розвитку регіону, збільшення його податкового потенціалу, збільшення доходів бюджету врахована в критерії фінансової спроможності регіональної соціально-економічної системи [5].

Принцип балансу інтересів визначений необхідністю стійкості і виваженості фінансового забезпечення регіональної політики (як і будь-якої іншої політики). Врахування інтересів усіх учасників фінансових відносин в регіоні – через створення умов для розвитку бізнесу, гарантії рівного доступу жителів до суспільних благ, збалансованість регіонального і кожного місцевого бюджету – забезпечує дотримання балансу різних інтересів.

Принцип фінансової самозабезпеченості обумовлений обов'язковою направленістю фінансового забезпечення регіональної політики на активізацію ендогенних чинників. Нарощення фінансової потужності регіональної системи при збалансованості економіки всього регіону і всіх ланок регіональної фінансової системи формує потенціал саморозвитку регіону і муніципальних утворень, забезпечує самодостатність регіональної багаторівневої системи.

Як зазначає Я. Жовнірчик [6], створення власної фінансової системи – провідний фактор економічного саморозвитку територіальної громади, в основі якого лежить розвинута фінансова інфраструктура, що включає фінансові інститути, фінансові технології і фінансовий інструментарій. Економічний саморозвиток регіону та його територіальної громади може бути забезпечений за рахунок перерозподілу джерел фінансування (між місцевими та державним бюджетом), а також активізація використання недостатньо використовуваних джерел фінансування (оренда комунальної власності, продаж незадіяних активів тощо). При цьому значним джерелом саморозвитку може стати інвестування через ринок цінних паперів. Поєднання кількох видів фінансових інструментів, у т. ч. і операції з цінними паперами, в одну регіональну фінансову систему для вирішення фінансових проблем регіону є першочерговим завданням функціонування фінансової системи регіону та складає підвалини для забезпечення фінансової основи економічного саморозвитку регіону в цілому.

Проведене дослідження дозволяє сформулювати авторський концептуальний підхід до фінансового забезпечення реалізації політики регіонального розвитку, який включає низку положень:

- ✦ фінансове забезпечення регіонального розвитку є динамічною категорією, тому повинно розглядатись одночасно як результат використання фінансових можливостей у попередніх періодах

часу та як фінансова основа для виробництва валового регіонального продукту (ВРП) і соціально-економічного розвитку регіону загалом на сучасному етапі;

- ✦ як системна величина фінансове забезпечення регіонального розвитку виступає підсистемою фінансів держави (тобто фінансове забезпечення регіонального розвитку відбувається відповідно до нормативних засад, принципів і цільових імперативів фінансового забезпечення державної політики регіонального розвитку) і надсистемою, тобто сукупністю структурних елементів, які визначаються відповідно до структури фінансової системи регіону;
- ✦ фінансове забезпечення регіонального розвитку є сукупністю фінансових ресурсів території, а також створюваного в даний момент часу та накопиченого раніше фінансового потенціалу, який характеризується єдністю та синергетичним ефектом;
- ✦ фінансове забезпечення регіонального розвитку виражається в процесі функціонування системи фінансово-економічних відносин, пов'язаних з оборотом фінансових ресурсів, через яку здійснюється процес відтворення в регіоні;
- ✦ управління фінансовим забезпеченням регіонального розвитку опосередковується через систему стратегічних і тактичних заходів, за допомогою яких органи регіональної влади та місцевого самоврядування виконують покладені на них функції із забезпечення збалансованого розвитку регіону шляхом мобілізації фінансових ресурсів, їх оптимального розподілу та ефективного використання фінансового потенціалу за пріоритетними напрямками розвитку;
- ✦ ефективність використання фінансового забезпечення регіонального розвитку визначається спроможністю сформулювати резерв, необхідний для функціонування економіки регіону, який може бути спрямований на досягнення стратегічних і тактичних цілей соціально-економічного розвитку регіону в певний момент часу;
- ✦ потенціал нарощення обсягів фінансового забезпечення регіонального розвитку першочергово залежить від ефективності використання власних фінансових та економічних можливостей саморозвитку із врахуванням зв'язків з фінансовою системою країни в цілому, з державним бюджетом, фінансовим, у тому числі фондовим, ринком України.

ВИСНОВКИ

Отже, ефективність фінансового забезпечення регіональної політики безпосередньо визначається структурою джерел фінансування соціально-економічного розвитку регіону. Зростання стійкості та безпеки фінансової системи регіону можливе за умови зростання частки власних доходів та зниження залежності від зовнішніх джерел фінансування. З точки зору управління, ефективність функціонування регіональної фінансової системи залежить від рівня її самостійності; спроможності регіональної фінансової системи забезпечувати як фінансову збалансованість матеріально-сировинних і грошових потоків, так і можливість залучати

необхідні фінансові ресурси для реалізації програмних заходів соціально-економічного розвитку; здатності забезпечити його економічний саморозвиток та фінансову безпеку.

Таким чином, удосконалення механізму фінансового забезпечення регіональної політики в контексті забезпечення соціально-економічного розвитку регіону має здійснюватись з урахуванням таких завдань:

- ✦ раціональне використання власного фінансового потенціалу;
- ✦ пошук ефективних джерел короткострокового та довгострокового фінансування;
- ✦ фінансове забезпечення стратегічних рішень;
- ✦ розвиток фінансової системи регіону та підвищення ефективності фінансового менеджменту на мезорівні. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. **Ezcurra R.** Is income inequality harmful for regional growth? Evidence from the European Union / R.Ezcurra // *Urban Studies*. – 2007. – Vol. 44, No.10. – P. 1953 – 1971.

2. **Сторонянська І.** Регіональний розвиток України: проблеми інтеграції та конвергенції / І. Сторонянська. – Львів : ІРД НАН України, 2010. – 324 с. (Серія «Проблеми регіонального розвитку»).

3. **Коваленко М. А.** Управління економічною безпекою регіону: сутність та механізм реалізації : монографія / І. І. Нагорна, Б. В. Сіленков ; за общ. ред. М. А. Коваленка. – Херсон : Олді-плюс, 2006. – 440 с.

4. **Старостенко Н.** Методичні підходи до оцінки фінансової стійкості бюджету міста / Н. Старостенко // *Економіка України*. – 2005. – № 9. – С. 38 – 47.

5. **Schlitte F.** Regional Income Inequalities and Convergence Processes in the EU-25 / F. Schlitte // *HWWA. Discussion Paper 335*. – 2006. – December. – P. 1 – 28.

6. **Жовнірчик Я. Ф.** Формування самодостатніх територіальних громад і стратегія їх економічного розвитку / Я. Ф. Жовнірчик // *Університетські наукові записки*. – 2005. – № 1-2 (13-14). – С. 324 – 331 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.univer.km.ua/visnyk/773.pdf>

REFERENCES

Ezcurra, R. "Is income inequality harmful for regional growth? Evidence from the European Union". *Urban Studies*, vol. 44, no. 10 (2007): 1953-1971.

Kovalenko, M. A. *Upravlinnia ekonomichnoiu bezpekoiu rehionu: sutnist ta mekhanizm realizatsii* [Managing economic security of the region: the nature and mechanisms]. Kherson: Oldi-plus, 2006.

Storonianska, I. *Rehionalnyi rozvytok Ukrainy: problemy intehratsii ta konverhentsii* [Regional Development of Ukraine: problems of integration and convergence]. Lviv: IRD NAN Ukrainy, 2010.

Starostenko, N. "Metodychni pidkhody do otsinky finansovoi stiikosti biudzhetu mista" [Methodological approaches to assessing the financial stability of the city budget]. *Ekonomika Ukrainy*, no. 9 (2005): 38-47.

Schlitte, F. "Regional Income Inequalities and Convergence Processes in the EU-25". *HWWA. Discussion Paper 335 (2006)*: 1-28.

Zhovnirchik, Ya. F. "Formuvannia samodostatnikh terytorialnykh hromad i stratehiia ikh ekonomichnoho rozvytku" [Formation of self-sufficient local communities and their economic development strategy]. <http://www.univer.km.ua/visnyk/773.pdf>